

УДК 336.226.44

Дубовик О.Ю.,

к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Мартинюк І.В.,

викладач, Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Утилізаційний збір для неекологічних товарів

Dubovyk O.U.,

candidate of economic Sciences, associate Professor, Odessa national economic university, Odessa

Martyniuk I.V.,

Lecturer, Department of Finance, Odessa national economic university, Odessa

The recycling fee of non-environmental goods

У статті обґрунтовано необхідність проведення обов'язкової державної екологічної експертизи для всіх видів діяльності та об'єктів з метою визначення рівня екологічності товарів. Досліджено такі екологічно небезпечні товари, як батарейки та лампи, що містять ртуть. Обґрунтовано необхідність їх утилізації з метою зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення. Запропоновано запровадження цільового утилізаційного збору в межах екологічного податку для неекологічних товарів. Запропоновано введення нового принципу побудови податкового законодавства, а саме принципу автоматизму, що сприятиме зменшенню витраченого часу та грошових коштів на запровадження даного збору. Доведено фіскальну та екологічну ефективність застосування утилізаційного збору.

The need for mandatory state ecological expertise for all kinds of activities and facilities is substantiated in the article to determine the level of environmental goods. Such ecologically dangerous goods like batteries and energy saving lamps are investigated. The need for recycling in order to reduce negative impacts on the environment and public health is grounded. One of the areas of tax policy in the sphere of protection natural – resource potential is offered, namely, the introduction of recycling fee within the environmental tax for non-environmental goods. The introduction of new principles of tax law, namely the principle of automaticity is proposed will reduce wasted time and money on implementation of this fee. Its fiscal and environmental performance is proved.

Ключові слова: неекологічні товари, екологічна експертиза, утилізація, екологічний податок, утилізаційний збір, принцип автоматизму.

Keywords: non-environmental goods, environmental assessment, recycling, eco-tax, recycling fee, the principle of automaticity.

Постановка проблеми. Одним з напрямків діяльності держави, в особі уповноважених органів, в умовах складної екологічної ситуації є діяльність з переробки або утилізації відходів. Оскільки розміщення відпрацьованих екологічно небезпечних товарів, які містять такі небезпечні речовини, як ртуть, свинець, цинк тощо, у навколишньому природному середовищу чинить негативний вплив як на стан екології, так і на стан здоров'я населення. В результаті держава отримує економічні збитки від впливу екологічного фактору, які за період з 2003 по 2012 рік в середньому склали 11,6 % ВВП, в той час, як у країнах з високим рівнем розвитку економіки він складає 1-5 % ВВП, у країнах з перехідною економікою – 8 % ВВП [1, с. 215]. Отже перед державою постає важливе завдання у вигляді виявлення екологічно небезпечних товарів та забезпечення обов'язкової утилізації або переробки їх відходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням рівня екологічності товарів займаються багато вітчизняних науковців, серед яких Белякова О., Горелова А., Должанський І., Дьоміна Т., Ілляшенко С., Литвинов О., Прокопенко О. Але, на сьогоднішній день відсутній єдиний підхід щодо визначення рівня екологічності товарів.

Екологічний податок є об'єктом дослідження багатьох науковців, серед яких Боронос В., Веклич О., Данилишина Б., Маслюківська О. та інші. Але впровадження утилізаційного збору на всі неекологічні товари в межах екологічного податку не знайшло відображення у працях науковців.

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування необхідності введення в межах екологічного податку утилізаційного збору на всі неекологічні товари, що сприятиме формуванню необхідного фонду грошових коштів, за допомогою яких можливо здійснення фінансування заходів щодо утилізації небезпечних товарів з метою запобігання їх негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці Горелова А., Дьоміна Т. та Литвинов О. головними складовими екологічно чистого товару визначають відсутність негативного впливу при його споживанні на здоров'я людини та навколишнє природне середовище. Науковці Должанський І., Белякова О. також називають головними складовими екологічно чистого товару відсутність негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людини, але додають ще одну складову, а саме процес виробництва, який повинен бути екоорієнтованим [2, с. 309].

Науковці Ілляшенко С., Прокопенко О. більш широко розглядають екологічно чистий товар, визначаючи такі важливі складові, як процес виробництва, споживання та утилізацію [2, с. 309].

Науковець Овечкіна О. вважає екологічно чистим товар, який негативно не впливає на навколишнє природне середовище та здоров'я

населення, а також якщо в процесі його виробництва та утилізації відсутня шкода довкіллю [2, с. 309].

На основі проведеного аналізу визначень дефініції „екологічно чистий товар”, на наш погляд, екологічно чистим є товар, кожна стадія життєвого циклу якого є нешкідливою та безпечною для навколишнього природного середовища та здоров’я населення.

Визначити рівень екологічності товарів можливо шляхом дослідження всіх стадій життєвого циклу товару, визначаючи вплив всіх дій на кожній стадії на навколишнє природне середовище та здоров’я населення. Існує методика експертної оцінки рівня екологічності товарів, в основі якої є оцінка кожної стадії життєвого циклу товарів за певними критеріями [3, с.28], а саме хімічний, біологічний, механічний, фізичний та радіаційний вплив. Використовуючи дану методику, експерти оцінюють вплив товару на реципієнтів за показниками від «-5» до «+5» [3, с.28]. За результатами проведеного аналізу виставляється загальна оцінка впливу товару на стан довкілля, яка буде характеризувати рівень екологічності товарів: негативний вплив: «-5» - «-1»; позитивний вплив – «0» - «+5». Якщо товар чинить негативний вплив на навколишнє природне середовище та здоров’я населення, він є неекологічним товаром, що в свою чергу може бути екологічно небезпечним або екологічно прийнятним товаром [2, с. 310], що залежить від того, чи знаходиться негативний вплив в межах асиміляційних можливостей навколишнього природного середовища чи перевищує їх.

Якщо товари чинять позитивний вплив на навколишнє природне середовище та здоров’я населення, вони є екологічними товарами та поділяються на екологічно нейтральні та екологічно спрямовані. Це розмежування пов’язано з відсутністю негативного впливу або наявністю позитивного впливу на навколишнє природне середовище.

Вважаємо, що визначення рівня екологічності товарів є важливим завданням держави, в особі уповноважених органів, що може забезпечити зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище та

здоров'я населення шляхом запровадження запобіжних заходів. Оцінити рівень екологічності товарів можливо шляхом проведення екологічної експертизи, яка відповідно до Закону України „Про екологічну експертизу” представляє собою „вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколога-експертних формувань та об'єднань громадян, що базується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки [4]”.

Серед завдань екологічної експертизи є [4]:

- 1) визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності;
- 2) організація комплексної, науково обґрунтованої оцінки об'єктів екологічної експертизи;
- 3) встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам екологічного законодавства, санітарних норм, будівельних норм і правил;
- 4) оцінка впливу діяльності об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей і якість природних ресурсів;
- 5) оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища і здоров'я людей;
- 6) підготовка об'єктивних, всебічно обґрунтованих висновків екологічної експертизи.

Відповідно до закону України „Про екологічну експертизу” може проводитися державна, громадська та інші форми екологічної експертизи. На наш погляд, державна екологічна експертиза повинна бути обов'язковою

не лише для видів діяльності та об'єктів, які визначено як ті, що становлять екологічну небезпеку [5], але й для всіх інших, що надасть змогу підвищити екологічний контроль та зменшити негативний вплив на навколишнє природне середовище та здоров'я населення. Оскільки саме висновки державної екологічної експертизи є обов'язковими для виконання.

Серед екологічно небезпечних товарів в Україні визнано антипригарний посуд, батарейки, енергозберігаючі лампи, пластикові пляшки, пакети тощо. Розглянемо вплив деяких з визнаних екологічно небезпечних товарів, а саме батарейки та лампи, що містять ртуть, на стан екології. Це ті товари, з якими щоденно зіштовхується майже кожна людина.

Використання батарейок завдає екологічну небезпеку, оскільки викидання відпрацьованих батарейок призводить до забруднення навколишнього природного середовища у значних розмірах (1 батарейка призводить до забруднення 400 літрів води або 20 квадратних метрів ґрунту) [6], в той час, як щодня на український ринок потрапляє 12 тонн батарейок. Використані батарейки містять такі небезпечні речовини як ртуть, свинець, нікель, цинк, олово тощо. Отже перед державою стає важливе завдання у вигляді обов'язкової утилізації використаних батарейок з метою запобігання негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення. В Україні у місті Львів існує ДП „Аргентум”, яке займається більше 20 років переробкою вторинної сировини, що містить кольорові та дорогоцінні метали. А з 2006 року даний завод почав здійснювати діяльність з переробки батарейок, створення з її елементів розподілених хімічних елементів та сортованих відходів з упаковки.

Вартість утилізації батарейок на ДП „Аргентум” для стандартних циліндричних та прямокутних батарейок становить 0,07 грн. з ПДВ за штуку або 3,4 грн. з ПДВ за один кілограм, для стандартних батарейок у металевому корпусі у вигляді „монеток” та „таблеток” - 0,03 грн. з ПДВ за штуку або 1,3 грн. з ПДВ за один кілограм [7].

Дослідивши ринок батарейок, можна визначити, що ціна за стандартні циліндричні та прямокутні батарейки коливається від 2,24 до 28,5 грн. за штуку, ціна за батарейку у металевому корпусі - від 2,92 грн. до 96,41 грн. за штуку. Отже можна розрахувати вартість утилізації відпрацьованих батарейок у відсотках до їх ціни (таблиця 1).

Таблиця 1. Питома вага вартості утилізації відпрацьованих батарейок у їх ціні, %

№	Назва	Вартість утилізації, грн./шт.	Мінімальна вартість утилізації відпрацьованих батарейок, у відсотках до ціни	Максимальна вартість утилізації відпрацьованих батарейок, у відсотках до ціни
1	Стандартні циліндричні та прямокутні батарейки	0,07	0,24	3,13
2	Стандартні в металевому корпусі ("таблетки" і "монетки")	0,03	1,03	0,03
3	Середня вартість утилізації відпрацьованих батарейок у відсотках до ціни, %	-	0,64	1,58

*розроблено автором на основі даних джерел: [7]

Аналізуючи дані таблиці, вартість утилізації батарейок коливається від 0,24 % від вартості батарейок до 3,13 % від вартості батарейок.

Але, незважаючи на існування ДП „Аргентум”, потужності якого дозволяють переробляти 1 тону батарейок у день, на сьогоднішній день проблема забруднення навколишнього природного середовища елементами відпрацьованих батарейок, залишається невирішеною. Це пов'язано з:

- 1) відсутністю налагодженої системи збору відпрацьованих батарейок;
- 2) відсутністю налагодженої системи доставки їх до заводу;
- 3) недостатнім фінансуванням даних заходів.

Більша частина населення викидає відпрацьовані батарейки у смітник, що призводить до їх потрапляння на звалища та розповсюдження їх елементів у повітрі та ґрунті. На сьогоднішній день почали з'являтися мережі магазинів, що допомагають у зборі відпрацьованих батарейок, але цього недостатньо.

Використання енергозберігаючих та люмінесцентних ламп на сьогодні є однією з найголовніших екологічних проблем, оскільки ртуть, що міститься у них, повинна підлягати обов'язковій утилізації з метою зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людини. Кандидат технічних наук Кожушко Г. М. у своїх дослідженнях визначив, що щорічно в Україні використовують близько 35 – 39 млн. ламп, що містять ртуть, а кількість ртуті, що щорічно потрапляє у навколишнє природне середовище разом з відходами від цих ламп, складає близько 300 кг [8, с. 39]. З метою запобігання негативного впливу відходів у вигляді енергозберігаючих ламп на навколишнє природне середовище та здоров'я населення, необхідно забезпечити обов'язковість утилізації даних ламп, що вимагає:

- 1) збір енергозберігаючих ламп після використання;
- 2) видалення ртуті;
- 3) утилізацію або повторну переробку даних відходів.

На сьогоднішній день в Україні існують підприємства, які здійснюють утилізацію ламп, що містять ртуть. Вартість утилізації ламп коливається в межах від 0,99 до 5,5 грн. за одну лампу (таблиця 2).

Таблиця 2. Вартість утилізації відпрацьованих ламп, що містять ртуть, спеціалізованими підприємствами України

№	Назва підприємства	Місто	Вартість, грн./шт.
1	ТОВ НВП «Еко-Світ»	м. Київ	1,00
			1,05
			4,80
2	ТОВ «Utilis innoteh»	м. Київ	4,80
3	ТОВ «Днепрпромэкология»	м. Дніпропетровськ	5
4	ТОВ «Єдині екологічні системи»	м. Дніпродзержинськ	4,60
5	ТОВ «Добробут еко Україна»	м. Черкаси	0,99
6	ДП «Центр поводження з відходами»	м. Київ	5,50

*розроблено автором на основі даних джерела: [9]

Дослідивши ринок енергозберігаючих та люмінесцентних ламп, визначено, що ціна на енергозберігаючі лампи коливається від 10,99 до 220,99 грн. за штуку, отже середня ціна складає 115,99 грн. А ціна за

люмінесцентні лапи коливається від 6,99 до 39,99 грн. за штуку, середня ціна – 23,49 грн. Отже вартість утилізації відпрацьованих ламп, що містять ртуть у відсотках до ціни лампи складає (таблиця 3):

Таблиця 3. Питома вага вартості утилізації відпрацьованих ламп, що містять ртуть, у їх ціні, %

№	Назва підприємства	Вартість утилізації, грн./шт.	Вартість утилізації відпрацьованих енергозберігаючих ламп, у відсотках до їх ціни	Вартість утилізації відпрацьованих люмінесцентних ламп, у відсотках до їх ціни
1	ТОВ НВП «Еко-Світ»	1,00 1,05 4,80	0,86 0,91 4,14	4,25 4,47 20,43
2	ТОВ «Utilis innoteh»	4,80	4,14	20,43
3	ТОВ «Днепрпромэкология»	5	4,31	21,28
4	ТОВ «Єдині екологічні системи»	4,60	3,97	19,59
5	ТОВ «Добробут еко Україна»	0,99	0,85	4,21
6	ДП «Центр поводження з відходами»	5,50	4,74	23,41
7	Середня вартість утилізації відпрацьованих енергозберігаючих ламп, у відсотках до їх ціни, %	-	2,99	14,75

*розроблено автором на основі даних джерел: [9]

Аналізуючи дані таблиці, виявлено, що вартість утилізації ламп, які містять ртуть, коливається від 0,86 % від вартості ламп до 23,41 %.

Проблему відсутності налагодженої систему збору відпрацьованих відходів можливо вирішити шляхом запровадження системи розподільного викиду сміття, а проблему фінансування заходів зі збору та переробки відпрацьованих товарів, а саме батарейок, ламп, що містять ртуть, та інших – шляхом запровадження утилізаційного збору за результатами проведення екологічної експертизи.

Отже, ми вважаємо за доцільне ввести для товарів, що становлять небезпеку для екології, утилізаційний збір в межах екологічного податку, оскільки податковим законодавством України передбачено впровадження

лише екологічного податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів. Даний збір буде цільовим, а саме:

- 1) надходитиме до спеціального фонду місцевих бюджетів;
- 2) кошти від даного збору будуть спрямовані на фінансування заходів щодо утилізації небезпечних товарів з метою запобігання їх негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення.

Для зменшення недоліків в процесі встановлення даного збору, а саме визначення спочатку рівня екологічності товарів органами, що здійснюють державну екологічну експертизу, потім подання даними органами інформації органам Державної податкової служби інформації щодо цих товарів, і, як наслідок, внесення змін до Податкового кодексу. Ми пропонуємо автоматичне введення даного збору для таких товарів. Це можливо реалізувати шляхом введення нового принципу побудови податкового законодавства, а саме принципу автоматизму (рис.1). Сутність даного принципу полягає у наступному: у разі визнання уповноваженими органами Міністерством екології та природних ресурсів, які проводять державну екологічну експертизу, товару як неекологічного, що призводить до негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення, автоматично застосовується утилізаційний збір до таких товарів.

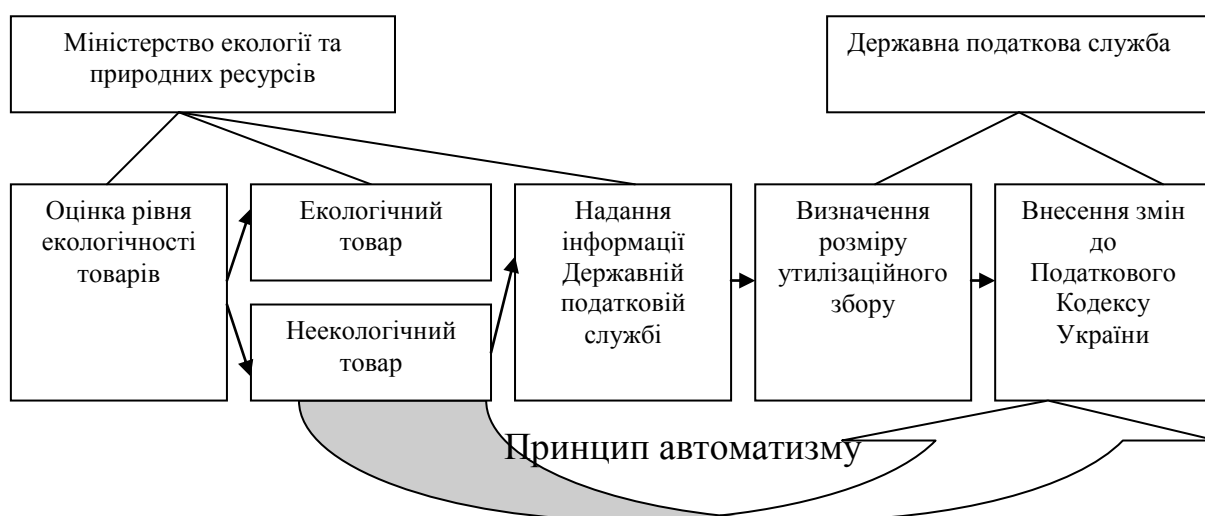

Рис. 1. Механізм введення утилізаційного збору

*розроблено автором

Запровадження принципу автоматизму сприятиме зменшенню витраченого часу та грошових коштів на запровадження даного збору.

Висновки. На основі проведеного дослідження вартості утилізації відпрацьованих батарейок та ламп, що містять ртуть, визначено, що вартість утилізації для ламп коливається в межах від 0,86 до 23,41 % від вартості товарів, а вартість утилізації батарейок – від 0,24 до 3,13 % від вартості батарейок. Застосування утилізаційного збору для неекологічних товарів повинно стати ефективним фіскальним та регулюючим інструментом, що сприятиме формуванню достатньої кількості коштів, необхідних для фінансування процесу їх утилізації або повторної переробки. Застосування ставки утилізаційного збору на рівні 23,41% на наш погляд, буде неефективним, оскільки зростання ціни товару на такий відсоток зменшить попит на нього та введений утилізаційний збір не виконуватиме своїх функцій. 0,24% також занадто незначний та не створить достатнього фінансового ресурсу для покриття загальної кількості витрат на утилізацію або повторну переробку. В середньому відсоток вартості утилізації від вартості розглянутих нами батарейок та ламп, що містять ртуть, складає майже 7%. Отже, вважаємо, що встановлення утилізаційного збору в розмірі 7% надасть змогу виконувати як фіскальну, так і регулюючу функцію даним збором.

Література.

1. Грошев А.Р. Анализ методических подходов к оценке ВВП с учетом экологического фактора / А.Р. Грошев // Известия Томского политехнического университета, 2006. - №4. - с. 213-218.
2. Овечкіна О. А. Планування маркетингу 2-ге вид. перероб. та доп.: Навч. посібник / О. А. Овечкіна, Д. В. Солоха, К. В. Іванов, В. В. Морєва, О. В. Белякова, О. Б. Балакай – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 352 с.
3. Прокопенко О.В. Оцінка рівня екологічності товарів і мотивація його підвищення / О. В. Прокопенко // Вісник Сумського держ. ун-ту. Сер. Економіка . - 2004. - № 6. - С. 26-38.

4. Закон України „Про екологічну експертизу” № 46/95-ВР (станом на 14.03.2014) / Верховна Рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/45/95-вр>.
5. Постанова КМУ „Про затвердження переліку видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» № 808 від 28 серпня 2013 р. (станом на 14.03.2014) / Верховна Рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/808-2013-%D0%BF>.
6. Бунякіна Д. У Черкасах збирають використані батарейки, лампи та акумулятори / Д. Бунякіна [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24726093.html>.
7. Офіційний сайт ДП „Аргентум” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.batteryrecycling.inf.ua/com.htm>.
8. Кожушко Г. М. Проблеми ртутного забруднення навколишнього середовища відходами розрядних ламп / Г. М.Кожушко, Л. В. Дугніст, С. Г. Кислиця // Світлотехніка та електротехніка. - 2013. - №1 – С. 37 – 43.
9. Офіційний сайт компаній, товарів та послуг України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ua.all.biz>.

References.

1. Hroshev, A.R. (2006) „The analysis of methodologies for assessing the GDP taking into account environmental factor”, *Yzvestyia Toms'koho polytekhnicheskoho unyversyteta*, vol. 4, pp. 213–218.
2. Oviechkina, O. A. Solokha, D.V. Ivanov, K.V. Morieva, V.V. Bieliakova, O.V. Balakaj O.V. (2013), *Planuvannia marketynhu* [The marketing planning], 2nd ed, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
3. Prokopenko, O.V. (2004) „The assessment of environmental performance of goods and increase his motivation”, *Visn. Sum. derzh. un-tu. Ser. Ekonomika*, vol. 6, pp. 26–38.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On Ecological Expertise", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/45/95-вп> (Accessed 14 March 2014).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the list of activities and objects of highly hazardous"", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/808-2013-%D0%BF> (Accessed 14 March 2014).
6. Buniakina, D. (2012), "The used batteries, bulbs and batteries are collected in Cherkasy", [Online], available at: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24726093.html> (Accessed 14 March 2014).
7. The official site of SE "Argentum" available at: <http://www.batteryrecycling.inf.ua/com.htm> (Accessed 14 March 2014).
8. Kozhushko, H.M. Duhnist, L.V. Kyslytsia, S.H. "The problems of mercury pollution by waste discharge lamps Environment", *Svitlotekhnika ta elektrotekhnika*, vol. 1, pp. 37–43.
9. The official site of companies, products and services in Ukraine available at: <http://www.ua.all.biz> (Accessed 14 March 2014).